

8. Ісмаїлов К.Ю. Інтернет як сучасний фактор розповсюдження дискримінаційних виявів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 131–133.
9. Consideration of reports submitted by States parties under article 9 of the Convention. Twenty-second and twenty-third periodic reports of States parties due in 2014. Ukraine. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/227/40/PDF/G1522740.pdf?OpenElement> (дата відвідування: 02.11.2018).
10. Погроми ромів через вбивство дівчинки в Одеській області: з'явилися фото наслідків URL: www.unian.ua/society/1490874-pogromi-romiv-cherez-vbivstvo-divchinki-v-odeskiy-oblasti-zyavilisya-foto-naslidkiv.html (дата відвідування: 26.10.2018).
11. Ісмаїлов К.Ю. Особливості кримінальної розвідки з відкритих джерел як інструмент збирання оперативної інформації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 110–113.
12. Черниш Н. Мова та ідентичність у сучасному світі. *Мова і суспільство*. 2012. №3. С. 13–22.
13. Проект «Без Кордонів». Громадська організація Центр «Соціальна Дія»: Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету – поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі, як зброя для правої риторики). Київ: ФОП «Борбулевич З.І.», 2011. 76 с.
14. Беліцер Н. Роль Інтернет-ресурсів у розвитку політичної культури в Україні на прикладі Інтернет-порталу "Майдан". *Політична культура: теорія, проблеми та перспективи*; Києво-Могилянська академія; Інститут громадянської освіти. Київ, 2003. 66 с.
15. Afdeling Meldpunt Discriminatie Internet Jaarverslag 2015. URL: www.meldpunt.nl/site/media/jaarverslagen/MDI%20Jaarverslag%202015.pdf (дата відвідування: 10.11.2018).
16. Unia. Interfederal Centre for Equal Opportunities. URL: www.unia.be/en/areas-of-action/internet (дата відвідування: 01.11.2018).
17. Бекешкіна І., Печончик Т., Яворський В. та ін. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження. За ред. Т. Печончик. Київ, 2017. 308 с.
18. Центр інформації про права людини URL: https://humanrights.org.ua/material/sudovi_spravi_prot_i_diskriminacii_strategichno_vazhливо (дата відвідування: 04.11.2018).

УДК 94(47+57):33.021.8 «1985/1991»]:791.229:06.BBC

ПЕРЕБУДОВА В ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ ФІЛЬМІ ВВС «ДРУГА РУСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ»

А. О. Тихомиров, А. О. Лягуша

Анотація. У даному дослідженні подано інформацію про (аудіо)візуальне джерело з історії СРСР періоду перебудови – документальний фільм ВВС «Друга руська революція», проаналізовано інформаційний потенціал джерела для вивчення означеного періоду.

Ключові слова: документальне кіно, перебудова, Горбачов, «Друга руська революція».

Досить важливим чинником розуміння сьогодення є необхідність розуміння радянського – в різних його вимірах. В даному дослідженні ми зосередили увагу на подіях 1985–1991 рр. в історії радянської держави, що характеризуються багатьма важливими – локальними та геополітичними – процесами, котрі суттєво вплинули на історичний контекст минулого століття. Прихід до влади М. Горбачова фактично нівелював попередні досягнення соціалістичної системи, насамперед, в командно-адміністративному управлінні та в ідеології. Проте, ми не схилиємось до традиції розуміння цих процесів як руйнівних, – навпаки, на нашу думку, вони мали потенцію до позитивних зрушень.

Дослідження історії перебудови, розпаду СРСР, «параду суверенітетів» та появи незалежних країн дає можливість зрозуміти сутність соціальних змін в період соціальних катастроф, практичних та ідейних настанов, змін усталеного способу життя, пошуку «нових форматів» існування. Це з одного боку. З іншого – це дослідження початкового етапу відкривання власного минулого, яке або взагалі замовчувалось, або переключувалось, або «знищувалось» із наукового та публічного дискурсу.

Історіографія перебудови представлена великою кількістю робіт як українських, так і зарубіжних вчених. Серед них, зокрема, доробки Л. Абалкіна та О. Віттенберг,

С. Кульчицького, В. Андрущенко та Л. Тупчієнко. Особливої уваги заслуговує робота сучасної української історикині Н. Шліхти «Історія радянського суспільства».

Потужною представляється нам зарубіжна історіографія, де серед відомих її представників ми згадуємо праці соведологів Н. Верта, С. Коткіна, Ш. Фітцпатрік та ін. Також, варті уваги роботи радянських дослідників – О. Логунова, І. Поткіна, Н. Селунської та ін.

Втім, досліджень, які одночасно описували б всі сторони життя радянської та «нової пострадянської людини» ми не зустріли. Особливо репрезентації цих людей в кіно. Саме тому, головним чином, нашу увагу привертатимуть дослідження спеціалістів в галузі візуальної історії, зокрема – в кінематографі.

По-перше, це робота американського історика Роберта Розенстоуна «History on Film/Film on History», де він пропонує власні методики та техніки аналізу кіно як історичного джерела. На сьогоднішній день, в зазначеній сфері, це дослідження вважається найвпливовішим та найзмістовнішим. Окрім Розенстоуна, потужний аналіз кіно як історичного джерела представлений в дослідженнях французького історика Марка Ферро, зокрема в його роботі «Кіно та історія», а також в декількох наукових та науково-публіцистичних статтях. Увагу решті дослідників приділено, зокрема, в статті дослідниці О.Г. Лапіної-Кратасюк, однак ми все ж використовуємо модель Р. Розенстоуна, адже вважаємо запропоновану ним схему аналізу більш вдалою та ефективною для розуміння перебудови в документальному кіно «Друга руська революція» (BBC, 1991 р.).

Перше, що привертає нашу увагу – це авторство та «громадянство» продукту. Документальний фільм-серіал «Друга руська революція» є роботою британської служби новин (BBC, 1991). Особливої уваги заслуговує той факт, що співпродюсером серіалу виступила Марія Слонім – радянська дисидентка, яка, на момент виходу серіалу, вже працювала в російській службі BBC в Лондоні (Велика Британія). Автори серіалу пропонують нам дізнатись про процеси перебудови в Радянському Союзі від початку (обрано 1985 р. – прихід М. С. Горбачова до влади) до 1991 року – фіналу історії СРСР. Основне навантаження серіалу – це інтерв'ю з учасниками тих чи інших подій в рамках окресленого періоду (переважно – представники політикуму), хроніки політичних та суспільно-економічних процесів (переважно – останні три роки, 1989–1991 рр.). Особливістю «Другої руської революції» виступає також і той факт, що фільм був створений для показу виключно громадянам СРСР і офіційного перекладу на іншу мову – не російську, – на той момент робити не пропонувалось. Ще одним цікавим фактом, як зазначають в анотації до серіалу автори, є те, що перші шість епізодів фільму були відзняті до подій ГКЧП в 1991 році (*всього серій – 8*).

Отже, повертаючись до теорії і використовуючи дослідження Р. Розенстоуна, ми спробуємо визначити якість використаного джерела для історичного дослідження, переваги та недоліки останнього у висвітленні процесів перебудови.

1. *History as a story*. Будь-який мейнстрімний фільм, на думку Розенстоуна, розповідає історію як історію (сторітеллінг), де обов'язково є початок, середина та кінець. Наше джерело цілком відповідає даному сценарію, адже його побудовано, організовано за принципом лінійного нарративу, тобто, таким чином, коли події відтворено хронікально. Єдине, що може викликати дискусії – це питання відліку перебудови. Серіал «Друга руська революція» починає цей відлік з березня 1985 року, тобто з моменту обрання М. С. Горбачова Генеральним Секретарем ЦК КПРС; завершує його 1991 роком – телевізійним зверненням М. С. Горбачова про складання повноважень на посту Президента СРСР. Зміст між двома цими подіями розташовано «крок-за-кроком», згідно перебуванню Горбачова на посту лідера СРСР.

2. *Історія як історія окремих діючих осіб*. Згідно Розенстоуна, екран може показувати або відомих, або героїв. В нашому випадку, екран демонструє виключно першу категорію осіб, тобто людей відомих – йдеться про представників вищої ланки керівництва. Серед коментаторів та інтерв'ююваних – політики, провідні експерти, успішні бізнесмени, такі, як, наприклад: Горбачов, Лігачов, Єльцин, Шеварнадзе, Янаєв, Назарбаєв, Рижков, Примаков та ін.

3. *Історія (story) обов'язково завершена в минулому.* Тут знов мається на увазі, що фільм зроблений за принципом, як нами вже зазначалось, лінійного наративу, відповідно якого історія має початок, середину та кінець. Кожен епізод досліджуваного серіалу цілком самостійний, тобто йому притаманна означена наративна організація. З огляду на те, що головним героєм серіалу є політичний лідер країни – М. С. Горбачов, ми можемо констатувати, що всі епізоди, не зважаючи на те, що вони є наративно самостійними, разом утворюють повну історію – з її початком, серединою та завершенням. Серіал не завершує перебудову як процес, а обирає в якості фіналу кінець етапу політичної кар'єри героя, якого наділено авторством перебудови та відповідальністю за неї.

4. *Емоції, уособлення, драматизація історії.* Емоційний фон серіалу сповнений кількома характеристиками, запропонованими Розенстоуном, – це триумф, страждання, радощі та героїзм. Конструювання образу головного героя «Другої руської революції» – М.С. Горбачова сповнене саме такими характеристиками. Прикладом такої роботи є вже згадана нами вище історія, сконцентрована в п'ятому епізоді, до ми бачимо розкол особистості Горбачова на політика та людину, покликаний певними переживаннями. Також, сюди можна додати приклад героїв, які фігурують в роботі опосередковано – це складана історія, згодом – успішного, підприємця-кооператора, якому вдалося використати економічні надбання перебудови для власного старту як бізнесмена. Драматизмом відрізняються стосунки Горбачова із Борисом Єльциним, або із лідерами ГКЧП. Загалом, картина характеризується динамізмом та напругою.

Виходячи з того, що основна увага в даному документальному кіно приділяється перебудові як політичному процесу в історії Радянського Союзу, ми не можемо дослідити означений період в повній мірі.

Основний зміст перебудови в цьому серіалі складається з подій, що напряду стосуються політичного життя країни, окремих дійових осіб радянської політики. Авторами, з цього приводу, згадуються події в 1986 року в м. Чорнобиль (УРСР); дисидентський рух – епізод з поверненням Сахарова до СРСР, свобода слова – обмежена кадрами можливістю вільного висловлювання лише політиками або військовими, нечасто – пресою; події ГКЧП (1991 р.). Спробою висвітлити соціальне були обмежені одним лише епізодом, де було прокоментовано можливість підприємницької діяльності громадянами СРСР – тут автори презентують історію Андрія Фьодорова (ресторан «Кропоткинская, 36») та звертаються за коментарями до декількох радянських громадян з метою дізнатись про їхнє ставлення до кооперативної діяльності.

Окрім візуального джерела, ми можемо досліджувати картину також і в якості джерела текстуального, адже в серіалі присутні й епізоди, що зафіксували конкретні політичні акти – промови, заяви, звернення тощо. До цього слід додати взагалі й те, як та якими словами користувались в той період люди, представники певних професій, (англійська спільнота!), описуючи ті або інші історичні події.

Аннотація. В данном исследовании представлена информация про (аудио)визуальный источник по истории СССР периода перестройки – документальный фильм BBC «Вторая русская революция», проанализирован информационный потенциал источника для изучения указанного периода.

Ключевые слова: документальное кино, перестройка, Горбачев, «Вторая русская революция».

Abstract. In this study present the information about (audio)visual source of History of USSR, Perestroika's period – the documentary by BBC «The Second Russian Revolution», also was analyzed potential of the source to studying the period.

Keywords: the documentary, Perestroika, Gorbachov, «The Second Russian Revolution».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. R. Rosenstone. History on Film/Film on History. Harlow, Pearson Education, 2006. 182 pp.
2. Лапина-Кратасюк Е. Г. Аффекты истории: рассказы о прошлом в кино и на телевидении / Е. Г. Лапина-Кратасюк. // Артикульт. – 2014. – №16. – С. 6–13.
3. «Друга руська революція». BBC (1991, реж. Д. Еш). URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLKQ6GZ9-xjbnM6eD_trfOILG5gWsZv4il